

شهرهای سلوکیان در سواحل خلیج فارس و جنوب ایران

حسن اسماعیلی^۱

چکیده

اسکندر مقدونی پس از غلبه بر شاهنشاهی هخامنشیان جهت تحکیم و تداوم فرمانروایی خویش در مناطق تسخیر شده، شهرهایی را تأسیس کرد که در آن شمار زیادی از مقدونیان و یونانیان ساکن شدند. سلوکیان هم این سیاست را ادامه دادند و شهرهای جدیدی در مناطق مختلفی همچون ایران، بین النهرین، سوریه و آسیای صغیر، جهت مهاجرت و اسکان یونانیان تأسیس کردند. سواحل خلیج فارس به خاطر موقعیت جغرافیایی، سیاسی و تجاری خود برای سلوکیان حائز اهمیت بود به همین جهت آنها شهر انطاکیه در محل بوشهر کنونی را بنا کردند. همچنین شهر مهم ایکاروس (فیلکا) و خاراکس اسپاسینو هم از مراکز مهم تجاری سلوکیان در خلیج فارس بودند. در این مقاله به شهرها و ماندگاه‌های مهم سلوکی در جنوب ایران و سواحل خلیج فارس براساس منابع تاریخی و اسناد باستان‌شناسی اشاره شده است.

کلیدواژگان: سلوکیان، شهر، خلیج فارس، انطاکیه، خاراکس اسپاسینو

۱- استادیار تاریخ و عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور

مقدمه

با حمله اسکندر به ایران، سقوط امپراطوری هخامنشی و به دنبال آن مهاجرت یونانیان و مقدونیان به ایران، عناصر تازه‌ای در حیات شهری ایران وارد شده و نوعی درهم آمیختگی در شهرسازی و شهرنشینی ایرانی و یونانی، هم در ساختار و هم حیات شهری ایجاد شد و شهرهایی با ماهیت خودگردان یا نیمه‌مستقل در قلمرو دولت‌هایی که پس از اسکندر در ایران تشکیل شدند، پا به عرصه وجود نهادند. هرچند برخی از این شهرها از قبل وجود داشته و در دوره سلوکیان تغییر نام داده و یا توسعه بیشتری پیدا کردند و برخی از آنها در ابتدا پادگان‌های کوچکی بودند که توسط سربازان از کار افتاده مسکون شده بودند و به تدریج ساختار شهری پیدا کردند.

روی کارآمدن دولت سلوکی در ایران موجب شکل‌گیری شهرهای مختلف در مناطق وسیعی از قلمرو آنها گردید. بدون تردید برخی از این شهرها از قبل وجود داشته و با آمدن عناصر جدید تغییر ساختار و یا نام داده بودند. برخی از شهرها هم به مرتبه شهرهای خودفرمان ارتقاء یافتند. ایران هم که جزء قلمرو سلوکیان بود، از سیاست شهرسازی آنها برکنار نماند و در بخش‌هایی از آن شهرهای جدید ساخته شدند.

برای سلوکیان ایران اهمیت خاصی داشت و از این رو سلوکیان در ایران مهاجرنشین‌ها و باروهای نظامی بنا کردند. جاهایی از ایران که در آغاز سلوکیان استقرار داشتند عبارتند از: راگاری (در نزدیکی تهران)، هکاتومپیلوس، انطاکیه پارس، انطاکیه مرگیانه (نزدیک مرو) شهری به همین نام در اسکوتیا سوترا در آریا و به‌خصوص آی خانم در کنار اوکوسوس (آمودریا / جیحون) که کاوش‌های باستان‌شناسی آن را تایید کرده است. (ویسهوفر، ۱۳۸۸: ۱۴۴)

مناطق جنوب و سواحل خلیج فارس در ایران، به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی در کنار دریا برای تجارت و بازرگانی بسیار مناسب بودند و به همین خاطر توجه سلوکیان را جلب کردند. شهرهایی همچون انطاکیه پارس، فیلکه و خاراکس اسپاسینو در خلیج فارس توسط سلوکیان ساخته شدند. از طرف دیگر در همین زمان سلوکیه پایتخت سلوکیان در کنار دجله از طریق بنادر خلیج فارس با بنادر و سواحل هند در ارتباط بود و بخشی از شکوفایی این شهر وابسته به تجارت دریایی از طریق سواحل خلیج فارس بود. همچنین رونق و شکوفایی شهر شوش در این دوره هم در ارتباط با سواحل و بنادر جنوب ایران بود که کالاهای تجاری از این طریق به این شهر می‌رسید.

در این مقاله سعی می‌شود به چگونگی استقرار سلوکیان در مناطق جنوبی ایران و تأسیس یا آبادانی شهرها در سواحل خلیج فارس توسط آنها و موقعیت و اهمیت این شهرها در دوره موردبحث، پرداخته شود. گرچه مطالعه و پژوهش درباره ماهیت این شهرها و چگونگی حضور سلوکیان در این مناطق و مخصوصاً شهرهایی که در مناطق مرکزی و جنوب ایران در این دوره تأسیس شده‌اند، به

دلیل کمبود منابع و داده‌ها کار دشواری است. اما براساس اسناد و مدارک اندک موجود می‌توان گفت که در این دوره به خاطر برقراری آرامش و امنیت نسبی که توسط سلوکیان به وجود آمده بود، دوره‌های از شکوفایی تجاری و بازرگانی در سواحل خلیج فارس به وجود آمد و همچنین شهرها و بنداری در این مناطق تأسیس گردید که متأثر از رویکرد استقلال شهرهای یونانی بود. از طرف دیگر سلوکیان که به تجارت دریایی و اهمیت آن برای تأمین نیازهای خود مخصوصاً در پایتختشان در سلوکیه علاقمند بودند، به موقعیت سواحل خلیج فارس در جنوب ایران پی برده بودند.

شهرسازی در دوره سلوکیان

احمد اشرف زمان حکومت سلوکی را تجربه بزرگ تاریخی و بنیان گذاری شهرهای خودفرمان به سبک شهرهای یونانی و رشد شتابان شهرنشینی در ایران می‌داند. این شهرهای خودفرمان به چند شکل تقسیم می‌شدند: یک دسته شهرهایی بودند که قبلاً وجود داشتند و یونانیان به توسعه و ترقی آنها پرداختند. دسته دوم شهرهایی بودند که سلوکیان به پیروی از اسکندر بنا کردند. این شهرها محل اقامت مهاجرین بود. علاوه بر این، سلوکیان روستاهایی را که مستعد شهرشدن بوده و یا شهرهای کوچک را توسعه داده و اطراف آن را حصار می‌کشیدند. آنها به مرکز و اهالی شهر حقوق پولیس می‌دادند. نوع چهارم برخی کلنی‌های نظامی بودند که از حقوق پولیس برخوردار شده و منزلت شهری می‌یافتند. (اشرف، ۱۳۵۳: ۷؛ مشهدیزاده دهقانی، ۱۳۷۴: ۸-۷)

شهرسازی و شهرنشینی در این زمان تحت تأثیر دو عامل عمده از توسعه و رشد زیادی برخوردار شد: عامل اول ضرورت حفظ سرزمین‌های پهناور تحت سلطه و نحوه انتظام و اداره امورکشوری و لشکری بود. توسعه بازرگانی و صنعت نیز عامل دوم را تشکیل می‌داد. (مشهدیزاده دهقانی، ۱۳۷۴: ۶)

سیاست هلنیستی برقرارکردن مقرهای نظامی و شهرها (پولیس) در مسیر راه‌های اصلی تجاری و همچنین مکان‌هایی بود که اهمیت نظامی داشتند. به‌علاوه در طول این دوره شاهد پایه‌گذاری (یا پایه‌گذاری مجدد) شهرهای شوش (به نام سلوکیه واقع در اتولایوس) همدان (با نام اپیفانیا)، ری (با نام اروپوس) و قومس (صددروازه) با نام هکاتومپیلوس هستیم. (کورتیس، ۱۳۸۷: ۱۱۴)

تلاقی دو فرهنگ ایران و یونان سبب شد تا مفهومی جدید از شهر پیدا شود. شهری که هم بتواند حال‌های از شهر - دولت هلنی باشد و همسایه‌های از شهر - قدرت پارسی. شهر پارسی هلنی مکانی می‌گردد برای استقرار دولت سلوکی. ساختن بیش از ۴۰۰ شهر جدید در کنار قلاع نظامی حاکی از سیاست شهرسازی دولت سلوکی است. سازماندهی شبکه شهری در سرزمین‌های مفتوحه دولت سلوکی را مجبور به بازسازی، نوسازی و ایجاد شبکه راه‌های سرزمینی می‌کند. (حبیبی، ۱۳۷۸: ۱۷)

تأسیس شهرهای یونانی در سرزمینهایی که اسکندر فتح کرد، یک پروسه اساسی هلنیزم بود. اسکندر بنا بر آنچه گزارش شده خودش ۷۰ شهر تأسیس کرد. این در حالی است که سلوکیان ۶۰ شهر جدید در نواحی از آسیای صغیر (ترکیه امروزی) در غرب تا ایران تأسیس کردند. تعدادی از این شهرهای جدید در حقیقت شهرها یا پایگاه‌های باستانی بودند که در این دولت نام‌های جدید و ساختار یونانی پیدا کردند. برخی از آنها در نواحی بودند که در گذشته در سطح بالایی از ساختار شهری نبودند؛ برای نمونه فرمانروای دوم سلوکی شهری جدیدی در خلیج فارس بنا کرد که نام آن بعداً خودش انطاکیه نامیده شد و جمعیت آن به تدریج با آمدن ساکنانی از شهر ماگنزییا در غرب آسیای صغیر (ترکیه) افزایش یافت و به شکل یک کلنی در آمد. شهرهای جدید حتی در جاهایی که سکنه کامل هم داشت بنا شدند. چنانچه در مصر دو شهر یونانی بنا شد که یکی از آنها اسکندریه بود که جایگزین ممفیس شهر باستانی شد و یا شهر جدید سلوکیه در کنار دجله به عنوان پایتخت سلوکیان جایگزین شهر باستانی بابل شد که در حدود ۵۰ کیلومتر با آن فاصله داشت. (Bordman, 1991: 370).

بنا بر منابع به دست آمده، سلوکیان در حدود ۷۰ شهر بنا کردند. این رقم به نظر درست می‌آید. مراکز اصلی شهرسازی سلوکیان در شمال سوریه، بین‌النهرین و در ایران منطقه ماد بوده است. چند شهر مهم در مناطق ایلام، پارس، کرمان، گرگان و پارت ساخته شدند. بعداً چند شهر به زودی ویران شدند، اما تعدادی از آنها مدت‌ها باقی ماندند. گاهی شهرهای یونانی در نزدیکی شهرهای محلی ساخته می‌شدند (مثل شوش، اکباتان و هکاتومپیلوس). کلنی نشینی نیز از راه اسکان نظامیان به ویژه در مناطق مهم استراتژیک و شاهراه‌های اصلی که نقاط دوردست قلمرو حکومت را به هم وصل می‌کردند، انجام می‌گرفت.

شهرهای سلوکیان در جنوب و سواحل خلیج فارس

سلوکیان سیاست شهرسازی اسکندر را تعقیب و تکمیل کرده و مخصوصاً ایران را که در زمان هخامنشیان در آن فقط بنای شهرها آغاز شده بود شبکه‌های از اقامتگاه‌ها پوشانیدند. تعدادی از این شهرها در طول جاده بزرگ نظامی که سلوکیه در ساحل دجله را به بلخ متصل می‌ساخت و جاده هزارساله که از کرمانشاه - همدان می‌گذشت، بنا شد. از سوی دیگر بنادری در ساحل دریا برای آنها لازم بود. سلوکیان کمتر از نه شهر در ساحل خلیج فارس بنا نکردند و از جمله آنها انطاکیه در پارس - بوشهر امروزه - بود. نواحی حاصلخیز هم توجه آنها را به خود جلب کرد. مخصوصاً مثلثی که بین کرمانشاه، همدان و بروجرد قرار داشت و از زمین‌های کاملاً مشروب بود. در دشت کرمانشاه در دینور و کنگاور موسسات یونانی بنا شد، هگمتانه مجدداً تعمیر شد. در بخش جنوبی‌تر لائودیسه (نهادوند) ساخته شد. شهری دیگر در کره نزدیک اراک بنا گردید. رگاری (به نام اروپوس

خوانده شد. در پارت شهری به نام نسا - الکساندرپولیس - بنا شد که پیش از صدروازه (هکاتوم پیلوس) که آن هم شهری یونانی بود از نخستین پایتخت‌های اشکانیان گردید. (گیرشمن، ۱۳۷۲: ۲۶۲) در خوزستان شوش قدیم را سلوکیه اوله اس (سلوکیه کرخه) نامیدند. در پارس آنتیوخوس اول شهری به نام انطاکیه بنا کرد و از ماگنزی در کنار رود ماندر در آسیای صغیر ستون‌های مرمر به آنجا برد. (Apian, 1912: 215)

در سواحل خلیج فارس پادگان‌های سلوکی به لحاظ یافته‌های باستان شناسی در ایکاروس (فیلکه) اثبات شده است و آن شاید یک پایگاه دریایی بوده است. تأسیساتی مانند لاریسا، خالکیس و آرتوسا که به سلوکوس اول نسبت داده می‌شود، شاید در سواحل خلیج فارس بوده است. (Aperghis, 2004: 39) چون سلوکیان علاقمند به تجارت بودند، به همین جهت شهرهایی را در اطراف خلیج فارس مانند ایکاروس (در جزیره فیلکه) و یک شهر به نام اسپاسینو خاراکس را پایه‌گذاری کردند. (کورتیس، ۱۳۸۷: ۱۱۵)

متأسفانه از شهرهای سلوکی در پارس اطلاعات زیادی موجود نیست. شاید مهمترین آن انطاکیه در نزدیک بوشهر امروزی بوده باشد. (پلینی vi, 115) می‌گوید که آنتیوخوس در مغرب پاسارگاد شهر ساخت. شاید آنتیوخوس دوم باشد. ضمناً باید گفت که آنتیوخوس سوم در حدود سال ۲۰۵ ق. م در پارس انطاکیه‌ای ساخت که جایگاه آن در بوشهر امروزی بود. اگر این محل درست باشد مطلبی از نظارت سلوکیان به درون پارس به دست نمی‌دهد. (فرای، ۱۳۸۶: ۲۶۲) گیرشمن هم از انطاکیه پارس نام می‌برد و آن را با بوشهر امروزی تطبیق می‌کند که جانشین شهر کهن عیلامی گردید. (گیرشمن، ۱۳۷۲: ۲۶۲)

اسناد باستان‌شناختی و کتیبه‌ها و سکه‌ها نشان می‌دهند که پارس نیز از سیاست مهاجرنشینی سلوکیان برکنارنمانده بود. به این ترتیب از احداث (یا تغییر نام) دو شهر آنتیوخیا و لائودیکیا توسط آنتیوخوس اول آگاهییم. همچنین دژکوه‌های استواری در پارس ذکر می‌شود. (ویسهوفر، ۱۳۸۸: ۳۹) دوره طولانی حکومت سلوکیان در پارس نه تنها ثابت می‌کند که این ایالت حصار مقاومت در برابر یونانی‌مآبی نبود بلکه نشان می‌دهد که فرمانروایان بیگانه، با سنت‌های این ناحیه آشنا و مانوس بوده‌اند. مدارک باستان‌شناسی ظاهراً حاکی از حضور معتدلانه و مداراگرایانه مقدونی - یونانی در این استان هستند. با این حال با توجه به فقدان مدارک مکتوب، نمونه انطاکیه پارس، ما را از هرگونه نتیجه‌گیری عجولانه منصرف می‌سازد. موقعیت استراتژیک ماد در جاده‌های میان بین‌النهرین و شمال شرقی ایران و موقعیت پارس به عنوان رابط میان جنوب شرقی ایران و عیلام و نیز به عنوان مرکز عملیات برای اقدام در خلیج فارس نافی تمام نظریه‌هایی است که سلوکیان را

نسبت به این نواحی بی تفاوت و بی اعتنا پنداشته اند. در شوش و عیلام هم با توجه به اسناد باستان شناختی و کتیبه‌ها متعدد حضور سلوکیان تایید شده است. (ویسهوفر ۱۳۸۸: ۱۴۷-۱۴۶)

در جنوب شرقی جلگه بین‌النهرین در سوزیانا شوش به نام سلوکیه اولایوس نام گرفت. ظاهراً موقعیت مناسبی برای تأسیسات تازه وجود داشت؛ برای نمونه سلوکیه - هدیفون و آپامیا - سلیا و در امتداد سواحل خلیج فارس دو شهر مهم به نام‌های انطاکیه پرسیس و انطاکیه در دریای اریتره (خلیج فارس) و تعداد دیگری از ماندگاه‌های کوچک تأسیس شدند. (Aperghis, 2004: 91)

در دوره سلوکی - اشکانی (حدود ۳۲۴-۲۵ ق.م) ظاهراً شوش نخستین مرکز در استانی ثروتمند از دولت سلوکی بود و بیشتر قسمت‌های شمال دشت شوشان را شامل می‌شد. استرابو، دیودوروس و دیگر مفسران دوره کلاسیک گزارش داده‌اند که شوش (سوزیس) ناحیه‌ای بسیار حاصلخیز بوده است که برنج و سبزیجات، خرما و محصولات دیگری در آن تولید می‌شده است و در چندین متن آن دوره، تلاش‌های دستگاه اداری در افزایش تولید از طریق حفر کانال‌های آبیاری ثبت شده است. ولی منبع اصلی ثروت در شوشان احتمالاً داشتن نقش واسطه و عرضه‌کننده کالا در جاده‌های تجاری پرسودی است که خلیج فارس را به بازارهای شمال و غرب متصل می‌کردند. بررسی سکه‌های یافت‌شده در شوش در این زمان حاکی از تجارت روبه‌رشد با سلوکیه کنار دجله و شهرهای دیگر است. در اواخر دوره تسلط سلوکیان، شوش و نواحی پیرامون آن احتمالاً به نهادهای سیاسی نیمه‌مستقلی تبدیل شدند، اگرچه هنگامی که نخستین پادشاه قدرتمند اشکانی به فرمانروای سلوکی حمله کرد (۱۳۹ ق.م) شوش به همراه سلوکیان به نبرد با اشکانیان برخاست. (هول، ۱۳۸۱: ۵۰۶-۵۰۵)

خاراکس اسپاسینو (خاراسن)

این ایالت در رأس خلیج فارس واقع بود و در متون جغرافیای تاریخی از آن با عناوین خاراسن، کاراکس، شاراکس، میشان یا میشون نیز یاد شده است. نام بومی این منطقه خاراکس بوده و به عبری آن را میشان؛ به سریانی میشان؛ و به فارسی میانه آن را میشون نامیده‌اند و پایتخت آن اسپاسینو بود. به نظر می‌رسد که نخستین بار اسکندر مقدونی در این جایگاه شهری بنا کرد و گروهی از یونانیان را به آنجا کوچاند و بدین روی، آن را به نام او خاراکس اسکندریه خواندند. پس از این که اسکندریه به واسطه سیل ویران شد، آنتیوخوس سلوکی آن را بازسازی کرد و بدین جهت آن را به نام جدید انطاکیه خواندند. (جعفری‌دهقی، ۱۳۹۳)

اسکندر مقدونی بر آن شده بود تا شهری در رأس خلیج فارس بنا کند اما مرگ وی را غافلگیر کرد. تنها پادگانی که وی در این منطقه بنا نهاد به نام خودش اسکندریه نامیده شد. بعدها سردار

معروف او آنتیوخوس که بر سلسله سلوکی فرمان می‌راند شهر مذکور را با ویژگی شهرهای هلنیستی ایجاد کرد که انطاکیه نامیده شد. وی در آنجا به ضرب سکه پرداخت. این شهر بعدها در عهد اشکانی به نام خاراکس یا خاراسن مشهور شد.

این محل را ابتدا اسکندر در جایی نزدیک به ملتقای دجله و رود ائولایوس (کارون) در رأس خلیج فارس برای تأسیس یک شهر برگزید و آن را اسکندریه نام نهاد. مرگ اسکندر موجب از میان رفتن بسیاری از طرح‌هایش گردید و این اسکندریه نیز به فراموشی سپرده شد. تا این که یکی از پادشهان سلوکی به نام آنتیوخوس چهارم آن را با نام انطاکیه بازسازی کرد. این شهر بیگمان در زنجیره بازرگانی روزگار استیلای یونانیان حلقه اتصال مهمی بوده است. علت شکل‌یافتن این زنجیره سفر جنگی طولانی آنتیوخوس سوم بود که حدود ۲۰۵ ق. م از راه آراخوسیا، درنگیانه و پارس به بابل بازگشت. بعدها در نیمه دوم سده بعد که قدرت از سلوکیان به پارتیان انتقال یافت، شهریان این ناحیه هوسپائوسین نام داشت. و قلمروی که وی بر آن فرمان می‌راند از مسنه به خاراسن (یا خاراکس که نام بومی اصلی آن بوده) تغییر یافت. چنانکه کرسی آن نیز به اسپاسینو (Spasinu) معروف گردید و سکه‌خانه‌های در آنجا بنیاد نهاده شد. (سلوود، ۱۳۸۳: ۴۱۲)

این شهر بر اثر طغیان رودهای دجله و ائولایوس خراب شده بود. آنتیوخوس ساتراپ مسنه (ميسان) را با پایتخت جدیدش یعنی آنتیوخیا (انطاکیه) به یکی از اهالی بومی به نام هوسپائوسینس فرزند ساگدودوناکدس داد. چون اقدام آنتیوخوس در کار تحکیم شهر انطاکیه اساسی نبود همچون بنای اسکندر بر اثر سیل و طغیان آب از بین رفت. او شهر را بر فراز یک تپه مصنوعی دوباره ساخت و سدهایی در اطراف آن کشید تا در روز مبدا محافظش باشد. این بنای جدید را خاراکس هوسپائوسینس نامیدند که مرکز تجاری پر رونقی شد و پایتخت حکومتی گردید که محتمل است پس از مرگ آنتیوخوس سلوکی مستقل شده باشد. (گوتشمید، ۱۳۸۸: ۶۵؛ ولسکی، ۱۳۸۴: ۱۰۲)

نقش شهرها و بنادر خلیج فارس در رونق اقتصادی سلوکیان

یکی از پیامدهای مهم تأسیس شهرها توسط سلوکیان و دادن امتیازات به آنها رشد تجارت و شکوفایی اقتصادی آن بود. در واقع بسیاری از این شهرها در مسیر راه‌های مهم تجاری ساخته شدند که شرق و غرب قلمرو آنها را به هم وصل می‌کرد. این نقش و کارکرد اقتصادی شهرها در دوره بعد یعنی اشکانیان هم ادامه یافت. برخی از این شهرها از جمله سلوکیه، شوش و انطاکیه ضرابخانه داشتند که نشان از اهمیت اقتصادی و گردش پول در آنها بود و همچنین نیاز پولی سایر مناطق را تأمین

می‌کردند. سلوکیه تلاقی راه‌های مهم بازرگانی بود. این شهرها همچنین از منابع مهم مالیات برای دولت سلوکی بودند که بخش عمده‌ای از نیازهای مالی و مخارج آنها را تأمین می‌کردند.

پیروزی‌های اسکندر و جانشینانش راه تجارت بیشتر میان شرق و غرب را هموار کرد. در بنادر کارهای وسیعی صورت گرفت و مخصوصاً برای حفاظت آنها موج‌شکن ساخته شد. از دو مسیر بازرگانی برای اتصال شرق به دریای مدیترانه استفاده می‌شد. یکی مسیر مرکزی یا راه اصلی که از طریق دریا از هند آغاز می‌شد و به خلیج فارس می‌رسید و از آنجا از طریق دجله به شهر سلوکیه در کنار همین رودخانه منتهی می‌شد. این شهر به جای بابل، مرکز عبور و مرور آبی از خلیج فارس و نیز کاروان‌های زمینی گردید. ادامه این مسیر زمینی از شهر سلوکیه به انطاکیه و از آنجا به افسوس می‌رسید. مسیردوم یا جنوبی هم از دریا می‌گذشت که از هند شروع می‌شد و عربستان را دور می‌زد و از طریق دریای سرخ به پترا خاتمه می‌یافت. (فوگل، ۱۳۸۰: ۱۵۵)

شهرهایی که در جنوب ایران و بنداری که در سواحل خلیج فارس تأسیس شده بودند، نقش مهمی در شکوفایی تجاری در دوره سلوکیان ایفا می‌کردند. چون که این شهرها در مسیر تجارت دریایی قرار داشتند که از سواحل هندوستان شروع می‌شد و از طریق بنادر خلیج فارس به سلوکیه در کران دجله و از آنجا به انطاکیه در سوریه می‌رسید.

سلوکیه بر کران دجله به منزله پایانه جهت تجارت با ایالات شرقی از راه خشکی و همچنین جهت تجارتی بود که از طریق خلیج فارس انجام می‌گرفت و انتظار می‌رفت که تجارت دریای احمر را که در دست بطالسه بود از میان برد. (رابینسن، ۱۳۷۰: ۴۶۳)

کشتی‌های دریایی می‌توانستند رودخانه‌های فرات، دجله تا بابل، سلوکیه و شوش را طی کنند. احتمالاً حجم زیادی از کالاها با کاروان‌هایی به سلوکیه حمل می‌شد که مهمترین مرکز تجاری در شرق بود. از سلوکیه کالاهای جمع شده از هند و عربستان به سوی غرب، انطاکیه و سپس به لائودیکیا و سلوکیه پیری در مرزهای مدیترانه حمل می‌شد و یا به سوی آسیای صغیر به بنادر اژه می‌رسید. (Aperghis, 2004: 77)

سلوکیان وضع راهها و بنادر را بهبود بخشیدند. آنها با کانال‌کشی رودخانه ائولایوس (کارون) یک راه آبی میان شوش و خلیج فارس کشیدند. پیروزی‌های آنتیوخوس سوم در سرزمین‌های دوردست مشرق، راه بازارهای هند را به روی بازرگانان سلوکی باز گشود. وی برای برگرداندن راه تجارت ادویه به سلوکیه کران دجله و شوش علیه اهالی گرا (احساء) که در حاشیه ساحلی عربستان زندگی می‌کردند، دست به سفر جنگی زد. (Rostovtzeff, 1932: 458)

این شواهد بیانگر این است که با روی کار آمدن سلوکیان در ایران تجارت در مسیر سواحل شمالی خلیج فارس رونق گرفته بود. مخصوصاً با در نظر گرفتن این که شهرهایی مانند شوش و سلوکیه در کنار دجله که پایتخت بود که هر دو از تجارت خلیج فارس شکوفا شده بودند.

نتیجه گیری

بر اساس آنچه که گفته شد می توان این گونه برداشت کرد که سلوکیان از زمانی که در ایران به قدرت رسیدند با توجه به این که خود بیگانه بودند برای اعمال حاکمیت نیاز به عوامل و عناصری داشتند که بتوانند بر آنها تکیه کنند. برای همین منظور آنها شمار زیادی از یونانیان را به مهاجرت به سرزمین های تحت سلطه خویش ترغیب و تشویق کردند و برای آسایش و رفاه آنها شهرهایی را در مناطق مختلف از جمله ایران تأسیس کردند. مناطق جنوب و سواحل خلیج فارس ایران هم، با توجه به قدمت و سابقه تاریخی و اهمیت استراتژیکی و تجاری خود مورد توجه سلوکیان واقع شد و شهرهایی در این مناطق ساخته شد. با در نظر گرفتن این مسأله که سلوکیان به تجارت اهمیت می دادند شهرها و بنادری که در سواحل خلیج فارس تأسیس شده بودند، اهمیت بیشتری پیدا کرده بودند. چون که در این زمان تجارت دریایی شرق و غرب بیشتر در سواحل شمالی خلیج فارس انجام می شد و راه های تجاری دریایی و خشکی به سلوکیه در کران دجله که پایتخت سلوکیان بود منتهی می شد.

منابع

- اشرف، احمد (۱۳۵۳)، «ویژگیهای تاریخی شهرنشینی در ایران»، نامه علوم اجتماعی، دوره اول شماره ۴.
- راند جورج فیلیپ (۱۳۸۸)، امپراتوری جهانی ایران، مترجم انگلیسی به آلمانی، یواخیم پترس، مترجم آلمانی به فارسی و حید عسگرانی، تهران: امیر کبیر.
- حبیبی سیدمحسن (۱۳۷۸)، از شار تا شهر، تحلیلی تاریخی از مفهوم شهر و سیمای کالبدی آن تفکرو تاثر، تهران: دانشگاه تهران.
- جعفری دهقی محمود (۱۳۹۳)، خلیج فارس در آیین تاریخ، کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۰ اردیبهشت.
- سلوود دیوید (۱۳۸۳)، دولت‌های کوچک جنوب ایران، تاریخ ایران از سلوکیان تا فروپاشی دولت ساسانیان، گردآورنده احسان یارشاطر، ترجمه حسن انوشه، ج ۳، تهران: امیر کبیر.
- رابنسن چارلز الکساندر (۱۳۷۰)، تاریخ باستان از دوران پیش از تاریخ تا مرگ یوستی نینوس، ترجمه اسماعیل دولتشاهی، تهران: آموزش انقلاب اسلامی.
- فرای ریچارد (۱۳۸۶)، تاریخ باستانی ایران، ترجمه مسعود رجب نیا، تهران: علمی و فرهنگی.
- کورتیس جان (۱۳۸۷)، ایران باستان به روایت موزه بریتانیا، ترجمه آذر بصیر، تهران: امیر کبیر.
- گوتمید آلفرد فن (۱۳۸۸)، تاریخ ایران و ممالک همجوار آن از زمان اسکندر تا انقراض اشکانیان، ترجمه کیکاوس جهانداری، تهران: ققنوس.
- گیرشمن رمان (۱۳۷۲)، ایران از آغاز تا اسلام، ترجمه محمد معین، تهران: علمی فرهنگی.
- مشهدیزاده دهقانی ناصر (۱۳۷۴)، تحلیلی از ویژگی های برنامه‌ریزی شهری در ایران، تهران: دانشگاه علم و صنعت.
- هول فرانک (۱۳۸۱)، باستان‌شناسی غرب ایران، ترجمه زهرا باستی، تهران: سمت.
- ولسکی یوزف (۱۳۸۴)، شاهنشاهی اشکانی، ترجمه مرتضی ثاقب فر، تهران: ققنوس.
- ویسهوفر ژوزف (۱۳۸۸)، تاریخ پارس از اسکندر مقدونی تا مهرداد اشکانی، ترجمه هوشنگ صادقی، تهران: فرزندان روز.
- Appian, Roman History, Translated by Horace White, London, 1912.
- Aperghis, G. G., The seleukid Royal Economy The Finances and Finacial Administratin of the seleukid Empier, Cambridge university press, London, 2004.
- Bordman, John, Griffin Jasper, Murray Oswyn, The Oxford History Of Greece and the Hellenistic World, New York, 1991.
- Rostovtzeff, M. I., Caravan Cities, Oxford, 1932.
- Strabo, The Geography, with an English translation by Horace Leonard Jones Cornell university, in eight volumes, London, 1929. Shaji, Mathew, (2011), Iran Refining Capacity to Reach 3. 5 Million Barrels, New York press, Vol 1, No 3, pp77.
- U. S Energy Information Administration, 2013, at: <http://www.eia.gov/search?Utf&=affiliate=eia.doe.gov>.